

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

**POPULAȚIE ȘI CONFESIONALITATE ÎN COMITATUL ALBA DE JOS,
ÎN SECOLELE XVIII-XIX**

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

Conducător științific,

prof. univ. dr. Sorin Mitu

Doctorand,

Ciprian-Emilian Todea

Cluj-Napoca

2017

CUPRINS

INTRODUCERE

CUVÂNT DE MULȚUMIRE

CAPITOLUL I. CAPITOL INTRODUCATIV

1.1. Istoriografie și elemente demografice

1.2. Metodologia prelucrării izvoarelor

1.3. Cadru general

CAPITOLUL II. COMITATUL ALBA DE JOS

2.1. Modificări administrativ-teritoriale în secolul al XVIII-lea

2.2. Reorganizări administrativ-teritoriale în secolul al XIX-lea

CAPITOLUL III. POPULAȚIA

3.1. Populația Comitatului Alba de Jos

3.2. Structura populației

3.3. Creșteri și descreșteri pe parcursul secolelor XVIII-XIX

3.4. Alți factori determinanți în evoluția demografică

CAPITOLUL IV. ELEMENTE CONFESIONALE

4.1. Structura confesională a populației din Comitatul Alba de Jos în secolul al XVIII-lea

4.2. Structura confesională a populației din Comitatul Alba de Jos în secolul al XIX-lea

CAPITOLUL V. CĂSĂTORIA

5.1. Nupțialitatea și evoluția populației

5.2. Concubinajul

5.3. Divorțul

CAPITOLUL VI. BISERICA ȘI ȘCOALA

6.1. Viața culturală între Alba Iulia și Blaj

6.2. Legislație școlară

6.3. Școlile confesionale românești

CAPITOLUL VII. STUDII DE CAZ

7.1. Biserica Greco-Catolică din Comitatul Alba de Jos în sec. XI

7.2. Imaginea Unitului și reacțiile împotriva Unirii

7.3. Sfaturi către preoții ortodocși, sec. XVIII

7.4. Localitatea Stremț

7.5. Localitatea Geoagiul de Sus

7.6. Mănăstirea Râmeț

CAPITOLUL VIII. CONSIDERAȚII FINALE-CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

HĂRȚI

GLOSAR

INDICE DE NUME

Cuvinte cheie: populație, confesionalitate, demografie, biserică, școală

REZUMAT

Prin lucrarea de față mi-am propus ca și temă de discuție și de cercetare evidențierea evoluției populației, a transformărilor de pe parcursul a două secole extrem de zbuciumate din istoria Transilvaniei și anume secolele XVIII și XIX, mai precis cele din Comitatul Alba de Jos. Am introdus în discursul istoriografic mișcările demografice și cauzele acestora, creșterile și descreșterile suferite în intervale diferite de timp, comparate și cu unele aspecte cu privire la confesionalitatea populației.

Secolele XVIII și XIX au reprezentat atât pentru regiunea Comitatului Alba de Jos cât și pentru întreaga Transilvanie un moment de cotitură, mai ales în ceea ce privește transformările istorico-administrative, în domeniul social și în domeniul ecleziastic-confesional. Autoritățile imperiale și cele guberniale, în conformitate cu politicile lor populaționiste, au reușit să facă și din Comitatul Alba o regiune de pe urma căreia să obțină beneficii multiple.

Prin studierea arhivelor și a altor surse de documente existente cu privire la tema de demografie transilvană din secolele XVIII-XIX, am încercat să evidențiez, și să scot la lumină, cauzele mișcărilor populației, creșterile și descreșterile demografice și confesionalitatea acestora, deoarece consider că factorul confesional de multe ori poate juca un rol decizional în ceea ce privește mișcarea populației.

Primul obiectiv propus a fost cercetarea tuturor fondurilor arhivistice cu privire la tema selectată, urmărind aspecte legate, în general, de evoluția populației: migrare, număr, etnie,

creștere și descreștere. Pentru atingerea obiectivului propus am studiat istoriografia și documentele arhivistice existente începând din secolul XIX regresiv spre secolul al XVIII-lea. Totodată prin câteva studii de caz am atras atenția asupra câtorva parohii de pe raza comitatului, a căror registre parohiale au evidențiat aspectele legate de confesionalitate și de schimbarea acesteia, prezentând cauzele acestei migrări confesionale

Al doilea obiectiv propus a fost crearea unei monografii, mai exact într-o singură lucrare să fie adunate toate izvoarele statistice ce menționează unitatea administrativă a Comitatului Alba de Jos

În Capitolul I am prezentat aspecte generale privind istoriografia românească transilvană a secolelor XVIII-XIX. Alături de scrierile istoriografice am folosit fonduri arhivistice existente deoarece acestea reprezintă izvoarele demografice. Cele mai des întâlnite sunt conscripțiile locale, recensămintele austriece, vizitațiile canonice și registrele parohiale. Acestea conțin elemente de evidență a populației, însă cel mai mult este subliniat factorul confesional. Dat fiind contextul politic-religios din secolul XVIII cu privire la încercarea imperialilor austrieci de a atrage marea masă a populației din Transilvania, a românilor, la catolicism, lucru realizat prin unirea religioasă, toate cele patru categorii de izvoare menționate cuprind elementul confesional ca factor generator de conflicte, interese din partea imperialilor catolici, a autorităților nobiliare protestante, chiar și a ierarhiei noii biserici formate prin unire.

Deoarece această lucrare se vrea a fi una de tip monografic, mai exact într-o singură lucrare să fie adunate toate izvoarele statistice ce menționează unitatea administrativă a Comitatului Alba de Jos, am trecut în revistă, ca un scurt istoric, primele mențiuni, documentare, ale acestei unități teritoriale, ca apoi să se ajungă la subdiviziuni și la fiecare localitate în parte, cu numele său actual, alături de corespondentul din limbajul vremii, în speță din secolele XVIII-XIX, uneori chiar mai vechi.

Secolul al XVIII-lea găsește Alba Iulia ca importantă localitate în urma înglobării Transilvaniei în imperiul habsburgic mai exact ca și Capitala Princiară. Tot acest secol al XVIII-lea este important deoarece aduce în lumină Blajul, ca centru școlastic, de unde, prin intermediul școlilor blajene și mai ales prin strădania Episcopului Unit Inochentie Micu, se subliniază

cerințele economico-sociale a segmentului social majoritar din regiune și anume acela al românilor.

Comitatul Alba de Jos este prezentat detaliat, pe baza cercetării documentelor istorice existente în Capitolul II. Am prezentat modificările administrative și teritoriale, ca și consecință a schimbării stăpânirii din Ardeal, în secolele XVII și XIX

Pentru a avea o privire de ansamblu asupra populației în Capitolul III am prezentat statistici provenite din mai multe surse istorice documentare. Pentru prezentarea adevărului istoric am detaliat cauzele dinamicii populației transilvane, și în special a celei din Comitatul Alba de Jos. Anul 1880 a fost crucial din punct de vedere istoriografic privind dinamica populației de aceea am ales să prezint aspectele esențiale.

Dinamica populației, în secolele XVIII și XIX este total diferențiată pentru Transilvania celor două secole, cel din urmă fiind mult mai spectaculos din acest punct de vedere. Tot așa putem compara și Comitatul Alba de Jos cu Transilvania și vor rezulta iarăși discrepante, cu precădere în secolul al XIX-lea atunci când zona comitatensă care face obiectul cercetării de față nu va mai conta așa mult din punct de vedere socio-economic.

În studierea nupțialității, natalității și a mortalității, comparativ între zonele regatului Ungariei, propriu zis, și a Transilvaniei am observat și am subliniat trendul ascendant al nupțialității și al natalității, însă se subliniază într-un mod alarmant creșterea mortalității infantile în rândul românilor, ceea ce denotă situația precară a acestora, lipsa igienizării corespunzătoare, acestea fiind puse pe seama lipsei de interes a autorităților guberniale.

Elementele confesionale specifice perioadei cercetate le-am prezentat în Capitolul IV. Am arătat că la sfârșitul secolului al XVII-lea, în condițiile cuceririi provinciei de către Imperiul Habsburgic, din anul 1698 în Transilvania unitatea religioasă a românilor este periclitată, sub presiunea bisericii catolice. Hotărârea Sinodului de la Alba Iulia, care a hotărât unirea cu biserica pontificală, au fost analizată și dezbătută de istoriografia românească. Specificul societății românești transilvănene și nevoia de a purta această discuție pe două câmpuri paralele, unul ortodox iar celălalt greco-catolic, precum și întretărirea acestora au fost tratate corespunzător.

Reprezentativ pentru acea perioadă este căsătoria , prezentată detaliat in Capitolul V. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca o urmare a revoluției pasoptiste se observa o mai buna colaborare a Statului cu Biserica in Transilvania, indiferent de confesiune, colaborare care este reliefata de legislatia laica si ecleziastica . Căsătoria și familia, pot avea două laturi, una spiritual-morală, iar cealaltă materială.

În Capitolul VI am prezentat Biserica și școala. Școala și Biserica au fost în Transilvania secolelor XVIII-XIX promotorii spirituali de rezistență în societatea românească ardeleană. Învățătorii și preoții "adevărați apostoli ai credinței și cunoașterii, au fost purtători ai aspirațiilor și năzuințelor comunității și totodată creatori de conștiințe, de atitudini și caractere" .Pe parcursul acestor două secole autoritatea statului laic a încercat să preia asupra sa tot mai multe funcții sociale pe care biserica le asigurase până în acel moment, cum ar fi: starea civilă, caritatea, asistența și educația, "devenind noua instanță protectoare și paternală" .

Pentru Transilvania, când dorim să vorbim despre școala românească, trebuie amintit faptul că în societatea românească transilvăneană din secolele XVIII, și chiar de XIX, școala ca și idee și instituție românească nu poate fi separată de Biserică

Cercetarea ce privește aceste două instituții am efectuat-o pentru Comitatul Alba De Jos deoarece este atestat ca fiind cel mai vechi comitat din Transilvania, atestare datată din 1117.

Referitor la componența și evoluția administrativă a Comitatului Alba de Jos , observăm că pe parcursul secolelor XVIII și XIX, indiferent de reformele administrative aplicate de autorități, fie ele imperiale sau mai pe urmă maghiare, aici s-au aflat două centre importante pentru istoria românilor: Alba-Iulia și Blaj, importante mai ales în ceea ce privește trecutul bisericesc și școlastic al acestor două localități.

În final am încercat să întregesc imaginea de ansamblu a Comitatului Alba de Jos cu un capitol , Capitolul VII , ce cuprinde studii de caz, precedat de strânsă legatură dintre școală și biserica românească transilvăneană, studii prin care am prezentat organigrama administrativă și ierarhia Bisericii Greco-catolice, școlile comunale.

Tabloul studiilor de caz este întregit de aspectele referitoare la imaginea pe care o aveau reprezentanții Bisericii Unite cu Roma, clerici și mireni, în viziunea autorităților guberniale și

imperiale; in contrapondere am prezentat modul prin care ierarhia bisericească de rit grec, adică ierarhii ortodocsi, înțelegea să urmeze directivele imperiale și guberniale cu referire la organizarea internă, mai exact modul prin care ortodocșii răsplăteau binefacerile primite din partea autorităților laice prin încercarea de a fi fideli.

Prezentarea localităților, Stremț, Geoagiu și a Mănăstirii Râmeț, are rolul de a evidenția componența etnică dar mai ales cea confesională; în cazul acestor localități încercând să evidențiez implementarea politicilor sociale, școlare și ecleziale ale autorităților laice. Sfârșitul secolului al XVIII-lea găsește Biserica Ortodoxă a romanilor din Transilvania în plină reorganizare administrativă, iar ierarhii acesteia se văd nevoiți a implini directivele venite din partea autorităților guberniale transilvănene și cele imperiale, încercând să fie pe deplin recunoscătorii față de recunoașterea liberei exprimări a opțiunilor confesionale.

În concluzie putem afirma că lucrarea de față poate fi considerată o adevărată monografie a Comitatului Alba de Jos pentru secolele XVIII-XIX. , ce cuprinde un număr însemnat de conscripții și recensăminte, toate culese din surse istorice pertinente. Lucrarea aduce plus valoare pe piața istoriografiei actuale , mai ales că fost prezentate aspecte care sunt importante și astăzi.